

ՄԱՅԵՆԱԽՕՍԱԿԱՆ

Հ. ՆԵՐՍԷՍ ԱԿԻՆԵԱՆ. Սրբոյն Եփրեմի Ասորոյ Մեկ-
նութիւն Գործոց առաքելոց, հրատարակեց —,
Վիեննա, Միքիթ. տպ., 1921, էջ 40: Դ շարս
«Քննական հրատարակութիւն Մատենագրու-
թեան եւ թարգմանութեան սախնեաց Հայոց»,
Հտր. Բ., Պրակ 1:

Վիենն. Միքիթ. Մատենագրանի Թ. 571
26 ազգրին 1 ա — 22 ա թերթերը Տ ա շ ե ա ն ի
մանաւոր մտադրութեան առարկայ եղած էին
ժամանակին. առանց անանուն հեղինակի մասին
մանրամասնութիւններու իջնալու՝ Մայր Յուցակի
հեղինակը այսպէս կ'արտայայտուէր 26 ազգրին
բովանդակութեան շուրջ. «Ընտիր եւ ջղուտ
լեզուաւ (Գործք Առաքելոցի) այս մեկնութիւնը
դժբախտաբար բոլորովին հատուկտիր է, ոչ
միայն սկզբէն եւ մէջէն թղթեր պակսելով, այլ
նաեւ եղած թղթերուն գոնէ կէսը մասամբ
պատուած եւ թղթիկներով նորոգուած ըլլալով,
որով այն թղթոց տողերուն մեծ մասը կիսատ է»
(Յուցակ, էջ 1037): Կոնիքեր 25, 10,
11 թուակիր նամակով Ակինեանի ուշադրու-
թիւնը կը հրաւիրէր խնդրական այս 26 ազգրին
մէջ աւանդուած պակասաւ որ մեկնութեան վրայ
եւ կը շեշտէր Գ ե ո Ր Գ Ս կ ե ա ա ց ի է ն երաշ-
խաւորուած Ե փ Ր Ե մի Գործք առաքելոցի մեկ-
նութեան ամբողջական բնագրի գիւտին կա-
րեւորութիւնը: Այս հրաւերին անսալով է որ
Ակինեան ձեռնարկեց 26 ազգրին ուսումնա-
սիրութեան եւ Սկեւռացւոյ Գործք առա-
քելոցի մեկնութեան հետ պարզ համեմատու-
թիւն մը բաւական եղաւ արդէն անանուն
գրութեան մէջ երեւան հանելու Ե փ Ր Ե մի
անյայտ մեկնութիւնը:

Ե փ Ր Ե մ — որուն գործիս հեղինակ
ըլլալը վեր է ամէն կասկածէ — այս մեկնու-
թիւնը յօրինած է Ճիշդ միեւնոյն ոճով եւ
միեւնոյն նպատակով, ինչպէս Պաւղոսի թղթե-
րուն մեկնութիւնը: Ասորի հայրը ուղած է հոս
ալ «առնել կարճառաւտս համառաւտս ասորւոց
աղբատաց լեզուով գիտութեամբ», ու ուղած է
համառօտ մեկնութիւն մը անոր համար մա-
նաւանդ, որովհետեւ «ոչ եթէ ժողովրդեանն
թարգմանեմք զնոսա այլ իմաստուն գիտնոց
երկրորդեմք զնոսա. եւ վասն այսորիկ զգաւրու-
թիւն նոցա ասեմք մեք եւ ոչ զբազմադեմ
երեսս նոցա եւ զճշմարտութիւնն նոցա գրեմք
մեք եւ յերկայնութենէ պատմութեանն նոցա
հրաժարեմք մեք» (Ե փ Ր Ե մ, Գ, էջ 5):

Միատարազ այս մեկնութիւնն ալ Նոր
կտակարանի Ե փ Ր Ե մ ան մեկնութիւններուն
հետ միաժամանակ թարգմանուած է բնականա-
բար հայերէնի հինգերորդ դարուն «դասական»,
ընտիր հայերէնով մը, ու յամենայնի կը համ-
ընթանայ Նոր կտակատանի մեկնութեանց լե-
զուին: Գժբախտաբար միակ ձեւագրին անխնայ
գործածութիւնը շատ աղիտաբեր եղած է մեկ-
նութեանս համար. մաշած, կազմալուծուած,
ինկած ու կորսուած են թերթեր, գրութեան մեկ
մասը պատռած եւ յետոյ ենթարկուած է նորո-
գութեան, այնպէս որ մեկնութեանս այժմեան
բնագիրը կարելի է առաւելապէս հասակոտոր
մը անուանել: Այս թերթիկները լրացընելու
համար ջանացած է Ակինեան օտար աղբիւր-
ներու դիմել ու այսպէսով յաջողած է մեկնու-
թեանս սկզբնաւորութիւնը գրեթէ լիակատար
գտնել Պատճառաց գրքին մէջ, իսկ մարմնոյն
մէջ թղթերու անկումով կամ պատառումով
յառաջացած պակասաւոր էջերն ու տողերը
լրացընելու համար Սկեւռացւոյ մեկնութիւնը
մատուցած է բաւական մեծ ծառայութիւն:
Պատճառաց Գրքին խմբագիրը սակայն, ինչպէս
նաեւ Սկեւռացին հաւատարիմ արտագրողներ
չեն եղած իրենց յառաջընթացութիւններուն մէջ,
պարզ համեմատութիւն մը կրնայ իսկոյն ապա-
ցուցանել այս իրողութիւնը¹. Ակինեանի
ուղղակի այս աղբիւրներէն քաղած կտորներն
հետեւաբար միշտ կ'սկսածի տակ են եւ կը
մնան, մինչեւ որ կատարելագոյն բնագրի մը
գիւտը գայ որոշել հարազատը՝ անհարազատէն:
Դիւրին է ի հարկէ առանց ուրիշ օրինակի մը
ներկայութեան մատնանշել խեղաթիւրումներ
այն տեղեր, ուր դասական լեզուին անյղելի
օրէնքները թոյլ կու տան որոշ դատաստան մը
կտրել, մինչդեռ շատ դժուար, մանաւանդ թէ
անկարելի ալ է ցոյց տալ տեղերու փոփոխում-
ներն ու յաւելուածները, ուր անբաւական
են նոյն օրէնքները ուղղել գեր մը կատարել:

Ապագային ուրեմն ձգելով մեկնութեանս
լիակատար բնագիրը վայելելու հաճոյքը, առ-

¹ Պատճառաց գրքին կամայականութիւններու մա-
սին համեմատելով Գրքանեան, Գասական մանր բնագրիներ եւ
ձեռագրական համեմատութիւններ, Վիեննա 1913, էջ 73,
102-105 եւ 134-135, իսկ Սկեւռացւոյ յառաջընթացութիւն-
ներուն ինչ աստիճան հաւատարիմ ըլլալը կարելի է հաս-
կնալ հրատարակիչներու օտ ծանօթութենէն. «Մատենա-
գիրն զհաւաքածոյ հատածն ոչ ամենայն ուրեք ըստ
բայիցն ճշդիւ դադարեալ է սկզբնագիր թարգմանութիւնն
զոր ունէր, այլ մեծաւ մասամբ զիմաստան պահեալ՝ յաւե-
լուած առնել յանձն է ինչ ինչ ի յօդուածս բանիցոյ
(Յառաջաբան):

եփրեմեան բնագրին մէջ: — 7. «*դժ/ւնն*» ինքն իսկ *բռնի* կամաւն... չորսու հալածել զնոսա, էջ 19, Սկեւեռացին ունի *բռնի* տարբերակը, էջ 168, զոր կը ծանչնայ նաեւ ՀԲ գործեալ Ու. Գ. Գ. տեղեկութիւն. այս վերջին ձեւ գրութիւնն է ուղիղը, զոր պէտք է ներմուծել եփրեմեան բնագրին մէջ, համառ «վան բռնի» (ասորին չար) եւ չարակիճիւ մտաց իւրեանց» Զ. Գ. Գ., էջ 241, «*բռնի* եւ գոռարամիտ» անդ, էջ 297, ասորին միայն ԱՅ Ե) = «*գոռարամիտ*» — 8. «*գոռար*» զի էին որ զնէին զգաստառակն կամ շէշ-շէշ [կամ զգաւտին] ի վերայ անձանց եւ անդէն ողջանային ի ցաւոց», էջ 33, նախագատութիւնս գոռարամիտութեան թերի է եփրեմեան բնագրին մէջ, Սկեւեռացին է որ հոս ալ ձեռնառու կ'ըլլայ լրացնելու այս պակասը, էջ 338—339 «առեալ ի վերայ ինքեանց զնէին զգաստառակն, շէշ-շէշ կամ զգաւտին», այսպէս նաեւ Ու. Գ. Գ. տեղեկութիւն ՀԲ. «բառ յոյն իբր գոռեակ փոքր կամ աղքատին, *ζώνυον*, zonula» (Ա, էջ 750): Այստեղ կ'ակնարկուի բնականաբար Գործք Առաքելոցի ԺԺ, 12 համարը, ուր չկայ սակայն *շէշ-շէշ* կամ *գոռ* այլ միայն «մինչեւ ի հիւանդս տանել ի քրտանէ նորա *շէշ-շէշ*» կամ *շէշ-շէշ*. Թէ ինչպէս եւ ինչ ծամբով մուտ գործած է հոս խնդրական *շէշ-շէշ* բառը չեմ գիտեր, այլքանը որոշ է թէ եփրեմի գործածած յոյն *ζώνυον* (= *յոն*) բառը ասորեկէնի միջնորդութեամբ է որ փոխ առնուած է հայերէնի *շէշ-շէշ* ասորահոնչ տառադառնութեամբ. իսկ «*գոռ*» լուսանցագրութիւնը, որքան կը կարծեմ, յետոյ է որ բնագրի մէջ ներմուծուած է: — 9. «*Հնգեմնն*» կամ «*հոգեմնն*» ասորեկէնի միջնորդութեամբ *hanna* կամ *hanna* փոխ առնուած յոյն բառը գործեալ (*հրքմոն*), որ շատ ստեղծ գործածուած է մեկնութեանս մէջ, «հարաւ յաշս իւր Բարշումա կախարդ եւ զարմացումն կալաւ շէշ-շէշ», էջ 10 (= *փոխառնի բռնի*, Գործք Առաք. ԺԳ, 7), «գրեաց վան հարիւրապետին որ առաքեաց զնա առ *շէշ-շէշ*», էջ 11 (= *բարաւոր*, Գործք, ԻԳ, 24), «գրեաց վան գատաստանի նորա առաջն *շէշ-շէշ*... մինչեւ եկն այլ *շէշ-շէշ*», էջ 12 (= *բարաւոր*, Գործք ԻԳ, 2, 27), «*շէշ-շէշ* կամեցաւ տալ զնա պարգեւ հրէից» անդ (= «*Փեստոս*», Գործք, ԻԵ, 9): Պատճառաց զբերն մէջ պահուած մեկնութեան յառաջաբանութենէն եւ այս մէջըբերումները. որոնց տուած «*շէշ-շէշ*» յուսնաձեւ ընթերցումը շատ կասկածելի է, նախապէս եղած պիտի ըլլայ «*շէշ-շէշ*» ինչպէս ամէն տեղ ունի եփրեմեան բնագրի, աեւ «կամեցաւ աշա-

կերտել նոցա *շէշ-շէշ* աշխարհի», էջ 23 (= «*շէշ-շէշ* Բռնի Բռնի», Գործք, ԺԳ, 7), «եւ հաւատաց *շէշ-շէշ* ի ձեռն նշանի բարկութեան», էջ 24 (= *փոխառնի բռնի*, անդ, 12), «յառաջ կացցեն եւ ցուցցեն *շէշ-շէշ*», էջ 34 (= *առեան երթիցեն եւ Գորաւոր գոն*, Գործք, ԺԺ, 38), «առ փելքս *շէշ-շէշ*», էջ 37 (= *առ փելքս Գորաւոր*, Գործք, ԻԳ, 24), «զայս գիտակ լեր, *շէշ-շէշ*», էջ 27, «*իսկ* *շէշ-շէշ*», էջ 38, «եկն փեստոս այլ *շէշ-շէշ* յերուսաղէմ», էջ 38 (= *եկն փոխառնակ փելքս* փեստոս Պորկիոս, Գործք, ԻԵ, 1), «եկն էջ ... յողջոյն *շէշ-շէշ*», էջ 38 (= *յողջոյն փեստոսի*, Գործք, ԻԵ, 13): — 10. «*յառաջ* թիւն» զայն արար սատանայ յառաջ քան զծնունդ տեառն մերոյ եւ ի ժամ ծննդեան, զի լուաւ նա զծննդեանէն» նորա ի *շէշ-շէշ* հրեշտակին», էջ 17. «*շէշ-շէշ*» (= *աւետեմ*) գասական բայի կողքին եփրեմի թարգմանիչը կու տայ մեզի «*շէշ-շէշ*» վերացական գոյականը, իբր նոյն նանչան «*աւետեմն*» բառին: — 11. «*Պղնկեկիմ*» զԹիսուս ծանաչեմ եւ զՊաւղոս եւ ինձէն գիտեմ [եւ], բայց դուք խղիւղեմ *շէշ-շէշ* ի գիւաց, դուք *շէշ* էք, էջ 33, հետաքրքրական եւ կարեւոր այս բայը կու գայ ահա վերջնականապէս հաստատելու թէ եփրեմի «*շէշ-շէշ*» Ախաբու, նախագատութիւնը (Ա, էջ 436) պէտք է իրօք կարդալ «*շէշ-շէշ*» Ախաբ, ինչպէր ունի մեր Բ. 229 շեռագիրը, եւ թէ բայս իր այս ձեւին մէջ օտար չէ գասական մատենագրութեան (տե՛ս) Վարդանեան, Բառաքնական գիտողութիւններ, Ա, էջ 81—82: — 12. «*Փղիստիկ*» Գրեաց... եւ զմաքառումն նորա ընդ «*շէշ-շէշ*», էջ 11, շատ կասկածելի կը թուի ինձի բառս իր այս վիճակին մէջ, ուղղելով արդեօք «*շէշ-շէշ*»:

Նորագիւտ այս բառերէն զատ եփրեմի թարգմանիչը կը տրամադրէ մեզի դեռ ուրիշ ցանցառ ու գեղեցիկ բառեր, այսպէս «*առաւորեմ* (զճանապարհ)», էջ 35—36, «*Բացաքեաց*», էջ 18, «*Գառնի* (Հոռոմոց)», էջ 36 (ՀԲ. գիտե՛ այս բառը Ու. Գ. Գ. տեղեկութիւն), «*Գիւսալ*», էջ 33, «*Բիւսալ*», էջ 34 (երկու անգամ), «*Խալսալ*» (տպ. ունի իւրիւր), էջ 13, «*Զալսալ*», էջ 32, «*Խալսալ*», էջ 19, «*Խալսալ*», էջ 18, «*Խալսալ*», էջ 39, «*Խալսալ* (տպ. ունի) իւրիւր» բառ մեկնութեան, էջ 40, «*որոշումն*», էջ 29, «*առաւորեմ*», էջ 39, «*առաւորեմ*», էջ 23, «*գործք*», էջ 11 եւ այլն:

Այսինքն իր յառաջաբանը կը փակէ քաջայայտ թէ եփրեմի գործոց մեկնութեան

Հուսով պիտի կարելի ըլլայ կցել նոյն հեղինակի
ուրիշ անտիպ մնացորդներն ալ. ասով է որ
նախնեաց Հայոց մատենագրութեան եւ թարգ-
մանութեան քննական հրատարակութեան Բ.
հատորն ալ պիտի ունենայ իրեն արժանի պատ-
կառելի ծաւալ մը:

Հ. Ա. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

ՄԸՏԵՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1922 ՏԵՐԻՈՅ

Հոս նկատի կ'առնունք Նաեւ 1921ի հրատարակութիւններ, որոնք ուշ հասած են մեր ձեռքը:

Ա. Հեղու և Մատենադարան:

Մարկուս Ե. Տաճիկ բառի ծագման մասին ճա-
կատամարտ ԺԲ, Կ. Պոլիս 1922, Փետր. 8, Թի-
984 (նոր ջրջան): — Մարկուսի՝ Ե. Զ. ի կողմ
«Տաճիկ», բառի ծագման մասին իրեն եղած հարց-
ման կը պատասխանէ եւ Ե. Զ. կը Թարգմանի
«Տաճիկ», որով Բաբելոնացիներ եւ Ասորեստանի
վաղկատուն Լրաբնիւր կ'որակուին, կը ծագի հին
իրան, Թէ = վաղել Բայարմատէն, զոր կը գտնենք
asp-Թէ (ասպ-տակ) ի մէջ:
Գ. արիկեան Կ. Բառարանական նշմարներ. Ա. Կո-
նակ ԻԲ, 1922, էջ 497—498: — Ելնիկի «խաղ-
ախ»-ը (յաղջկանց խաղտելոյ) կ'ուզէ «խաղտի»
կարգաւ ընդդէմ Սպենեանի եւ վարդանանի
«խախտի» սրբազրուծեան, թէ եւ վերջնոյ հաւա-
նականութիւնը կ'ուեցնէ, երբ կը հաղորդէ որ Սե-
բաստիոյ բարաւուն մէջ «խախտու» = անբարոյա-
կան կ'իյն:

Աճ առեան Հ.՝ Հայերէն նոր լառեր Մշակոյցը
(Հար.)։ ԲԶՄ. ՀԹ, 1922, էջ 17—18, 47—48։
— Սաչաճանգիստ = ջուր օրհնելու, խաղաղ = խա-
չանիչ գրօշ. եկեղ. զարդ. խորտաֆիլակ = կրօ-
նաւոր ձեռնադրուող անձին օժանդակութիւն.
տեսիլ. կատարելակազմ. չաւօրհնէք, շե-
շաւօրհնէք. Համեստարարոյ. Հայնալուր.
ընտրիկոսապետ. Հոգեւորեցուցանել. ճշգրտա-
րէկաթափ. ճիշդութամբ = մատենման, ճշգրտա-
գեղ. Մահակապ. Մանաստուփ. Միւռնատուփ.
Մորմըալից. Նշանօրհնէք. Նշնազարդ. Նորատիպ.
Շորեղէն. Ոգեկէր. Ողորմաբուն = բնագէտ ողոր-
մած. Օպածառաշուք. Օպածառափայլել. Սաղարթա-
կար. Սաղարթակարկատ. Սպիտակութիւն. Վե-
զարդագեղ. Վերագաւիլ. Վէժան = avortan.
Բակրիկնել. Վերապատուիլ. Տարեմուտ. Տեսունա-
վիմակիր. Վճռաճատել. Տարեմուտ. Յրտաճեծ.
փայլ. Տնօրհնէք. Տաղգեւնափայլ. Յրտաճեծ.

Փարատեւ = մարեւ. Փշիմանիւ = զղլաւ. Փս-
րուրար, քարակիր, քեզաճոյ, քնոտ, քոյնա-
նի, քրիստոնէածին:

Նա հապտե տեան Հ. Գ. Ս. Կելզե Երուսաղեմացոյ
Կոլւմն ընծայութեան: Ուղղգրական գիտողու-
թիւններ (Շարք): ԲԶՄ. ՀԹ, 1922, էջ 15-17,
45-47, 113-114:

[illegible]

Հայերէնը թէ Արեւելահայերէնը:
 2. Ղ. Տ.՝ Վկայութիւն արտաքին գիրխոփայից վասն
 աստուածութեան: ԲԶՄ. ՀԹ, 1922, էջ 4—5:
 — Հատուած մը Վենետիկի Գ. Ոսկեփորիկէն, Հ.
 Բ. Սարգիսեան կը գրէ իր «Եայր Յուցակին մէջ»
 «Գրութեան լեզուն Տիւն դասական է յստակ
 եւ վայելուէր: Այս վճռոյն դէմ կը բողոքեն.
 «անիմանալին. յարկացեալ. առնչական. գերա-
 ղրական. բազմածական. բացբաձական» եւն:
 — Իմ Ժողովեալ բանք: ԲԶՄ. ՀԹ, 1922, էջ 37—
 39: — Անեշան հատուած մը Վենետիկեան Զ. Ոս-
 կեփորիկէն:

կեփորիկէն:
— Պատմութիւն Շապշոյ Բագրատունւոյ եւ Ս. Ղա-
զարու գրչադիւնները: ԲԶՄ. ՀԹ, 1922, էջ 69—
73: — Կը հրատարակէ «Պատմական հատուածը
հանեալ ի ձեռագրոց Կարապետ վարդապետի Շահ-
նազարեանց, որը կարծին գոլ Շապշոյ» առեւած
վեցեակէան Չեազարէ: Պատմութիւն մեծաւ մասամբ
կենտրոնացնէ Չեազարէ: Պատմութեան:
Կը զուգընթացայ Յովհ. Կաթ. ի Պատմութեան:
կարծիք էր հրատարակիչը դիտել տալ. որ այդ պա-
տասիրին եւ, յանիրաւի Շապշոյ բնծայրած (տես
ՀԱ. 1922, էջ 317), Պատմութիւնը միեւնոյն հե-
ղինակի գործը չեն կարող ըլլալ:

Պետական համալսարանի պրոֆեսոր Ավետիք Մանուկյանը, Կոմունիզմի խնդիրները, 1922, էջ 104—107:

Քիչ քանակութեամբ իրենց հետ տեսնուած են Սարգսի Տառ-
նայի վարդապետները։ Հոգւով թարգման-
ութիւն եղանակով լատինական լեզուով խօսող
Քրիստիան Բրունկեր, Նիւմանի իշխանական
Պրինց Մէքս, Հերցոգ զա Տաքսէն, Ներ-
սէն Վոն Լամպրոն, Էրցբիշոփ Վոն Թարսուս,
Երեսնական ժողովուրդի խօսքեր Սալոմոն։ Բ. Ման-
հայմ, Լեյպցիգ, Օթտո Հարասովից, 1921, էջ 161—320։

Leipzig, Otto Harrassowitz.

Mariès Louis, Epikoura = Aboukara. Rev. d.
Et. Arm. I, 4, 1921, էջ 439-440. — Յաւե-
լուած մըն է իւր նախնեաց յօգուածին (տես
ՀԱ. 1922, Թ. 1, էջ 58), որով Կ'էնդուռնի Նո-
նոսի հալածակորդին՝ Եպիկուրայի նշանու թիւնը